

گزارشی از پایان نامه‌ها

□ به کوشش: نجف هدایتی زاده

الف) مقطع کارشناسی ارشد علوم سیاسی

۱) اندیشه سیاسی سید جعفر کشفی

آقای عبدالوهاب فراتی پایان نامه خود را در زمستان ۱۳۷۷ با عنوان «اندیشه سیاسی سید جعفر کشفی» که با راهنمایی دکتر حاتم قادری و مشاوره حجة الاسلام والمسلمین ابوالفضل شکوری تنظیم کرده بود، مطرح و به دفاع از آن پرداخت. وی در پاسخ به این سؤال اصلی که «دیدگاه کشفی درباره ویژگی‌ها و انواع دولت بر چه چیزی استوار است؟» این فرضیه را ارائه داد: «داوری کشفی درباره ویژگی‌ها و انواع دولت، مبتنی بر دیدگاهی است که او راجع به ماهیت عقل و جهل و کیفیت اتصال آنها با عالم ناسوت دارد.» و نتیجه گرفت که نقطه آغازینی و محوری اندیشه سیاسی کشفی عقل و جهل است. او معتقد است عقل بعنوان صادر اول، نخستین منظوقی است که از کتم عدم پا به عرصه وجود نهاده و با یک فاصله زمانی موهوم از قوس و جوب و قدم پروردگار حدوث یافته است، کشفی عقل را همان شرع اما در قالبی دیگر می‌داند. جهان در جهان‌شناسی کشفی عرصه گشت و بازگشت (ادبار و اقبال) عقل و مواجهه آن با جهل است. از

نظری این ادبار و اقبال عقل که از هبوط حضرت آدم (ع) آغاز و تا پایان دنیا فرجام می‌یابد در کنار ستیز همیشگی اش با جهل، سرنوشت محتوم جهان و تاریخ بشریت است. در واقع او جهان را آمیخته‌ای از عقل و جهل می‌داند و در تلاش است تا جامعه، تاریخ و انواع دولت را بر اساس آن دو تبیین نماید. دولت در اندیشه او یا حق است و یا باطل. دولت حق یا مدینه الهیه، تنها در زمانی میسر است که حضور عقل یا روح مهدی ممکن باشد. چنین امکانی در دو مقطع از تاریخ بشر رخ داده و یا رخ می‌دهد. دولت فقه اولیه، امامت ائمه، ریاست حکمت و ریاست افاضل، گونه‌هایی از دولتند که در عصر نبوت می‌توانند ثمره اخرویه و بقائیه را بر حیات اهل مدینه مترتب سازند. دولت حقه ثانویه نیز که در عصر ولایت برپا می‌گردد کاملترین دولتی است که ابناء عقل در پناه آن به بالاترین فضایل انسانی دست می‌یابند. از نظر کشفی مشروعیت دولت دینی در عصر غیبت برخاسته از میزان ارتباط حاکم دینی با عقل کل و اشاعه خیرات و ازاله شرور است و مردم نیز وظیفه دارند تا از چنین دولتی اطاعت کنند. در نهایت به دولتی که از معیارهای او خارج است لقب جائر می‌دهد. سازماندهی پایان‌نامه شامل مقدمه، عصر کشفی، زندگی، روش‌شناسی، جهان‌بینی، انسان‌شناسی، دولت‌شناسی، فرجام‌شناسی و نتیجه‌گیری می‌باشد.

۲) مسأله آزادی در فقه سیاسی معاصر شیعه

آقای منصور میراحمدی پایان‌نامه خود را در زمستان ۱۳۷۷ با عنوان «مسأله آزادی در فقه سیاسی معاصر شیعه» که با راهنمایی حجة الاسلام والمسلمین دکتر داوود فیرحی و مشاوره دکتر حسین بشیریه تنظیم کرده بود، را مطرح و به دفاع از آن پرداخت. وی در پاسخ به این سؤال اصلی که «رابطه مفهوم آزادی با مفهوم ولایت در فقه سیاسی معاصر شیعه چیست؟» این فرضیه را ارایه داد: مفهوم و رابطه آزادی و ولایت در فقه سیاسی معاصر شیعه بر اساس مبانی مختلف کلامی و اصولی - فقهی فقها، تفاسیر متعددی پیدا کرده است. و نتیجه می‌گیرند که آزادی در فقه سیاسی شیعه بعنوان یک مفروض تلقی گردیده و علما و فقها از محدودیتهای آزادی سخن گفته‌اند، آزادی در علم کلام در قالب مباحثی از قبیل طلب و اراده، جبر و اختیار، اصل اباحه و عدم تکلیف و تقدم آن بر اصل تکلیف طرح شده است. وی معتقد است مبانی مختلف کلامی و اصولی - فقهی تأثیر زیادی بر رابطه آزادی و ولایت داشته است. این مبانی همراه با فقدان نص و استظهار ادله ولایت در دوران غیبت از مهمترین عوامل اختلاف دیدگاههای فقهای شیعه درباره رابطه آزادی و ولایت می‌باشد.

آقای میراحمدی با توجه به سازگاری یا ناسازگاری جدی میان دو مقوله آزادی و ولایت دیدگاههای فقهای شیعه را دسته بندی می نماید.

الف) در دیدگاههای «جواز تصرف در دوران غیبت»، «ولایت فقیه در امور حسبیه» و «ولایت فقیه در اجرای حدود و قضاوت» آزادی به عنوان یک مسأله مطرح نشده و ناسازگاری جدی میان آزادی و ولایت وجود ندارد.

ب) در دیدگاههای «ولایت عام فقیه در چارچوب احکام فرعی الهی»، «ولایت مطلقه فقیه» و «ولایت انتخابی فقیه»، آزادی به عنوان یک مسأله مطرح شده و ناسازگاری جدی میان آزادی و ولایت وجود دارد.

طرفداران دیدگاههای اخیر با تمسک به اصولی از قبیل قاعده لطف، تداوم ولایت در دوران غیبت، تقدم ولایت بر آزادی بر اساس اصل حکومت و تفسیر آزادی و ولایت بر اساس اصل استظهار، تلاش کرده اند میان آزادی و ولایت تعادل و توازن به وجود آورند.

سازماندهی پایان نامه شامل مقدمه، مفهوم آزادی در فقه سیاسی شیعه، مفهوم ولایت در فقه سیاسی شیعه، رابطه آزادی و ولایت، خاستگاه تاریخی و نظری؛ تلاش های فکری برای حل معمای آزادی و ولایت، آزادی و ولایت در فقه سیاسی شیعه و نتیجه گیری می باشد.

ب) مقطع کارشناسی علوم سیاسی

۱) رابطه ایدئولوژی و سیاست خارجی در دولت اسلامی

آقای داود رادمند پایان نامه خود را در زمستان ۱۳۷۷ با عنوان «رابطه ایدئولوژی و سیاست خارجی در دولت اسلامی» که با راهنمایی حجة الاسلام والمسلمین دکتر داود فیرحی و مشاوره آقای محمد ستوده آرانی تنظیم کرده بود، مطرح و به دفاع از آن پرداخت. وی در پاسخ به سؤال اصلی که «آیا رابطه ای بین ایدئولوژی و سیاست خارجی در دولت اسلامی وجود دارد؟» این فرضیه را ارایه دادند: «بین ایدئولوژی دولت اسلامی و سیاست خارجی آن دولت رابطه مثبت وجود دارد» و نتیجه می گیرند که علی رغم وجود اشتراکات فراوان میان اعضای امت اسلامی، شاهد واگرایی هایی در بین جوامع اسلامی هستیم. نخستین واگرایی در جهان اسلام واگرایی سیاسی است که براساس برداشتهای ایدئولوژیک کشورهای اسلامی بر موضع گیریهای سیاسی و اتخاذ تصمیمات متفاوت آنان در صحنه های جهانی می انجامد. در این تحقیق ضمن مقایسه تطبیقی چهار نوع ایدئولوژی اسلامی (ناسیونالیسم اسلامی، سوسیالیسم اسلامی، دموکراتیک

اسلامی و جمهوری اسلامی ایران) واکنش متفاوت هر یک از کشورهای دارای این ایدئولوژی در خصوص مسأله فلسطین و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران مورد بررسی قرار گرفته است و بیان می‌نماید رابطه ایدئولوژی با سیاست خارجی تنها در ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران مثبت ارزیابی شده اما در سایر کشورهای اسلامی رابطه بین ایدئولوژی با سیاست خارجی یا بسیار اندک بوده و یا اصلاً وجود نداشته است.

سازمان دهی پایان نامه شامل مقدمه، مفاهیم و کلیات، سیاست خارجی، انواع ایدئولوژیهای اسلامی معاصر، ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران، رابطه ایدئولوژی و سیاست خارجی در کشورهای اسلامی، رابطه ایدئولوژی و سیاست خارجی در جمهوری اسلامی ایران و نتیجه گیری می‌باشد.

۲) نقش روحانیت در دوره پهلوی

آقای حسین رضائی پایان نامه خود را در زمستان ۱۳۷۷ تحت عنوان «نقش روحانیت در دوره پهلوی» که با راهنمایی دکتر سید رحیم ابوالحسنی و مشاوره آقای سید حسین فلاح زاده تنظیم کرده بود، مطرح و به دفاع از آن پرداخت. وی در پاسخ به سؤال اصلی «نقش روحانیت در دوره پهلوی اول (رضا شاه) چه بوده است؟» این فرضیه را ارائه داد: «روحانیت به دنبال تهدید قدرت رضا شاه بود» و نتیجه گرفت که علی رغم سیطره قدرت رضا شاه بر کشور و اقدامات ضد دینی و ضد مذهبی وی از جمله کشف حجاب، تغییر لباس، تغییر قوانین قضایی و حقوقی، تغییر نظام آموزشی و جلوگیری از مجالس عزاداری و روضه خوانی، روحانیت به دنبال محدود کردن و کاستن قدرت رضا شاه بودند. در این دوره علما و روحانیونی چون آیه الله سید حسن مدرس، آیه الله حاج آقا نورالله اصفهانی، آیه الله شیخ محمد تقی بافقی یزدی و آیه الله شیخ عبدالکریم حایری یزدی در مقابل اقدامات ضد دینی و مذهبی و خلاف قانون رضا شاه ایستادگی و موضع گیری می‌کردند از مهمترین موضع گیریها می‌توان به مخالفت با قرارداد ۱۹۱۹م و ثوق الدوله - کاکس، مقابله با جمهوری فرمایشی رضاخان، قیام حاج آقا نورالله اصفهانی، اعتراض به قانون نظام اجباری، اعتراض به بی حجاب بودن خانواده رضا شاه، تأسیس حوزه علمیه قم، اعتراض به کشف حجاب، متحد الشکل بودن لباس و واقعه مسجد گوهر شاد اشاره نمود. این موضع گیریها نشان می‌دهد روحانیون و علمای مورد بحث نه تنها در صدد بسط و گسترش قدرت رضا شاه نبودند بلکه در حد امکان در مقابل اقدامات و استبداد رضاخان عکس

العمل نشان می‌دادند.

سازماندهی پایان نامه شامل مقدمه، تاریخچه پیدایش سلسله پهلوی، ساختار اجتماعی و سیاسی ایران دوره پهلوی اول، شخصیت‌های مهم روحانیت و اهم مواضع آنها در جهت تحدید قدرت رضاشاه و نتیجه گیری می‌باشد.

۳) بحران‌های حکومت علی(ع)

آقای ابراهیم نعمتی پایان نامه خود را در زمستان ۱۳۷۷ تحت عنوان «بحران‌های حکومت علی علیه السلام» که با راهنمایی دکتر سید رحیم ابوالحسنی و مشاوره حجة الاسلام والمسلمین دکتر داود فیرحی، تنظیم کرده بود، مطرح و به دفاع از آن پرداخت. وی در پاسخ به این سؤال اصلی که «ریشه بحران‌های سیاسی در حکومت حضرت علی علیه السلام چه بود؟» این فرضیه را ارایه می‌دهد: «ناهمخوانی شخصیت علی علیه السلام با ساختار فرهنگی، اجتماعی جامعه‌اش عامل بحران بود» و نتیجه می‌گیرد که ساخت سنتی جامعه عرب بر فرهنگ موروثی عرب استوار بود و ساختار حاکم بر حجاز همان ساختار قبیله‌ای بود. در این ساختار اعطای مقامات و توزیع منابع قدرت بر افراد نزدیک و اقوام درجه یک رئیس قبیله می‌رسید. پیامبر اسلام(ص) توانست در تعارض با این ساخت سنتی پیروز گردد و با تأسیس دولت مدینه نمادهای جدیدی بر محور اسلام بوجود آورد که با رحلت پیامبر(ص) ساخت موروثی مجدداً غلبه یافت. و منافع طبقاتی و تعصب عربیت هدف قرار گرفت. در زمان حکومت حضرت علی(ع) مبنای فرمانروایی حضرت قرآن و سنت پیامبر(ص) بود که از خصیصه‌های آن عدالت، حق، قانون، وحدت آحاد، تفکیک حوزه خصوصی از حوزه عمومی، عدم تعصب خونی و سرزمین بود و به همین دلیل نمایندگان جامعه سنتی یا اشراف در برابر حضرت موضع گرفتند و با تطمیع مردم از بیت المال و تحریک عصبیت و جزمگرایی آنها بر علیه حکومت امام علی(ع) شوریدند و جنگها و شورشهای داخلی برای اسقاط حکومتش به راه انداختند و با غلبه یافتن حکومت غیر قانونی و خودکامه شام، ثبات دولت اسلامی علی(ع) را برهم زدند.

سازماندهی پایان نامه شامل طرح تحقیق، تأثیرات فرهنگ سیاسی بر رفتار سیاسی و ساختار سیاسی، ساختار فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه عرب، ساخت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی حکومت حضرت علی(ع)، جنگها و بحران‌های متأثر از تعارض فرهنگ و ساختار سیاسی حکومت علی(ع) با جامعه سنتی عرب و نتیجه گیری می‌باشد.